

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Катедра стратешких и одбрамбених студија

**ВОЈНИ ПУЧЕВИ У СРБИЈИ У ПРВОЈ
ПОЛОВИНИ 20. ВЕКА**

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Проф. Др Зоран Јефтић

Студент:
Ђурђина Лукић
97-18

Београд, 2022. године

Садржај

1. Увод	4
2. Појам војног пуча	6
3. Стање у земљи за време власти краља Александра Обреновића.....	9
3.1. Односи у краљевској породици	9
3.2. Намесничка управа и стање у војсци	9
3.3. Самостална владавина краља Александра	10
4. Узроци Мајског преврата	12
5. Завера официра и убиство краљевског пара	14
6. Дешавања пре војног пуча 1941.....	18
7. Протести и војни пуч 27. марта 1941.	20
8. Закључак	23
9. Литература	25

1. Увод

Војни пучеви су широм света обележили историје многих земаља и њихових владара, што није заобишло ни Србију. У првој половини двадесетог века у Србији, некадашњој Југославији, догодила су се два војна пуча. Узроци избијања ових побуна јесу централно питање којим ћемо се бавити у даљем раду. Реч је о Мајском преврату из 1903. и пучу који се догодио 27. марта 1941. године. Свакој већој промени у нашој држави претходиле су несугласице на државном врху, незадовољство широких народних маса, немогућност договора и наравно вечита борба између краљевских породица. Ови пучеви су донели корените промене у држави али и проливање краљевске крви и гашење династије Обреновић.

За време владавине краља Александра Обреновића земља је била у несигурном и нестабилном стању као и њен краљ. Први војни пуч био је изазван мноштвом различитих фактора незадовољства. Један од разлога избијања побуне јесте лоше развијена привреда, а држава се често гушила у дуговима, што се одразило и на плате њених војника. То је изазвало велико незадовољство, а поред тих проблема, стигла је и вест о краљевој одлуци да ожени удовицу, жену која није могла да подари наследнике владајућој династији. То је била кап која је прелила чашу и кључни разлог побуне. Заслепљен од љубави, краљ није ни слутио колико незадовољство је изазвао својим брзоплетим одлукама. Покушавши да се супротстави жељама оца и мајке, а такође и народа, повукао је себе, своју вољену и целу династију у пропаст и на крају - смрт.

Други војни пуч се догодио за време катастрофалних сукоба широм света, када је буктао Други светски рат. Немачка је снажно и муњевито напредовала и освајала све пред собом. Када је дошла до границе са Југославијом, одмах су ступили на сцену многи захтеви и ултиматуми. Намесништво које је одлучивало уместо малолетног краља, на челу са кнезом Павлом, нашло се у безизлазној ситуацији.

Првобитно су се држали политике неутралности и нису желели да бирају страну у рату. Хитлер је све суседне земље око Југославије већ присвојио на његову страну и Југославија је била као трн у оку.

Морао је што пре да примора кнеза Павла да краљевина приступи Тројном пакту који су чиниле три земље, Немачка, Италија и Јапан. Државни врх наше земље надао се да ће добити помоћ и подршку од Русије и Велике Британије. Кнез и намесништво преко доушника сазнају да се рат на Балкану пришжељкује од стране многих земаља, па чак и Русије, због одлагања ратова на другим фронтovima. Без помоћи великих сила, нису имали други излаз осим да пристану на Хитлерове захтеве. То је био разлог избијања великих протеста на улицама широм земље и два дана касније протести су прерасли у организован војни пуч. Народ је преплавио улице протестујући против пакта са великим непријатељима наше земље, а војска се активирала на челу са најугледнијим генералима и мајорима. На власт су довели малолетног краља Петра, а Хитлер је обузет бесом донео одлуку да нападне Југославију без објаве рата. Последице су свима познате и то је био један од најразорнијих и најкрвавијих догађаја на просторима наше земље.

2. Појам војног пуча

Узроке политичког насиља треба најпре тражити у друштвеним односима. Друштвени услови и дешавања у човековој средини доста утичу на то да се развије могућност насиља. Најчешће побунама у држави претходи нека врста друштвене кризе која настаје као производ противречности у друштву. У свакодневной употреби, па чак и у научној, често се не прави довољна разлика између државног удара и пуча. Државни удар је акција која је усмерена на центар власти и политички врх. Ова врста удара се пажљиво планира и брзо изводи и за њу је карактеристична насилна, војно-политичка акција. Изводи се од стране актера који су пажљиво одабрани и који чине носиоце власти у држави. У организацију удара су укључене обавештајне структуре као и државне оружане снаге, али без учешћа широких народних маса. Власт која настаје након удара бива сачињена од лица на положају- организатора удара. Карактеристика ове врсте побуне јесу уски циљеви који подразумевају мењање политичке структуре која води државу (Симеуновић, 2009, стр. 111). Према проф. Симеуновићу „пуч је посебна милитарна форма државног удара који изводе искључиво националне оружане снаге, а не плаћеничке или стране интервенционистичке трупе“ (Симеуновић, 2009, стр. 111). Драган Симеуновић такође истиче још једну битну карактеристика пуча, а то је да врховну власт обављају војна лица и да могу бити сами или да предоминантно учествују у њеном обављању у оквиру мешовитих војно-цивилних влада (Симеуновић, 2009, стр. 111).

Разлози вршења пуча заправо леже у недовољном поверењу армије у политички врх и у његово вођство, лошем финансијском стању земље, као и у превеликом утицају страних сила на домаћу власт. „Војни пуч за циљ нема радикалну измену политичког уређења, него искључиво прерасподелу власти унутар већ постојећег политичког система“ (Симеуновић, 2009, стр. 111).

Пучистичка влада има два облика који се разликују у вођству. Први облик подразумева чисто вођство искључиво сачињено од војних лица. Политичка власт коју добија национална армија постаје неограничена, а њени носиоци су официри који су организатори пуча. Таква владајућа структура се назива хунта. Други облик пучистичке владе подразумева комбинацију вођа пуча и цивила који су чланови владе и чини их мали број лица. Цивилна лица су строго контролисана од стране вођа пуча и све одлуке зависе од мишљења војних кругова (Симеуновић, 2009, стр. 111).

Не би требало изоставити још један битан елемент војног пуча, а то је завера. Завера се најчешће дефинише као „тајни договор групе људи или припадника неке организације с циљем обарања одређеног политичког режима, извођења неке насилне промене у политичком систему, или убиства неке личности“ (Гончић и Вукобратовић, 1979, стр. 507). Професор Драган Симеуновић сматра да завереничка група мора да има заједничке циљеве и да функционише као јединствена целина. „С обзиром да је завера, по правилу, оружје слабијих, њен циљ може бити да се неке науди, али и да се неке помогне, што се међусобно не искључује – напротив“ (Симеуновић, 1994, стр. 24).

Техника извођења пуча је слична техникама осталих државних удара. У својим анализама државног удара и војног пуча, професор Симеуновић наводи да су актери пуча најчешће виши и средњи кругови у војсци, док су високи војни кругови ретко укључени. Према статистикама које наводи професор Симеуновић, средњи и виши део официра означен је као најадекватнији и највише способан за

извођење војног пуча, с обзиром на то да су такође и најбројнији. Генерали не показују претерано интересовање за учествовање јер би у случају неуспеха највеће губитке трпели баш они, мада, са друге стране, у случају успеха, имали би највећу корист. Они су потребни само као параван. Нижи официри немају велики утицај и самим тим нису способни да покрену било какве веће акције. Међутим, средњи и виши официри имају довољно добар положај што се тиче протока информација и врло добро су образовани да управљају, као и да одржавају контакт са војницима. Они такође имају и сталну могућност позивања и покретања великог броја војника. За њих државни удар представља пут ка врло брзом напредовању у хијерархији у друштву. У већини случајева, када је генерал на врху организације пуча, најчешће су баш они „мотор превратничке акције“ (Симеуновић, 1991, стр. 66).

3. Стање у земљи за време власти краља Александра Обреновића

3.1. Односи у краљевској породици

Бити син краља Милана Обреновића ни у једном смислу није било лако. Краљ Милан је познавао све виђеније и угледне политичаре и врло добро схватао њихове слабости и мане. Док су о Милану говорили са одушевљењем, посебно у војсци, није било пуно оних који су иста осећања гајили према његовом сину Александру. Краљ Александар није имао ни пуних тринаест година када му је отац предао краљевску власт. Недостатак слоге и хармоније у породици, која је неопходна за васпитање деце, утицало је на то да се код Александра не развију особине које су неопходне за будућег одлучног и сигурног владара. Без љубави од стране оца и мајке одрастао је у особу пуну неповерења и несигурности и вешто је скривао своја осећања. Била му је потребна блиска особа коју је нашао у лику дворске даме која је боравила на двору његове мајке. Та особа била је Драга Луњевица. Рођена је 1866. године и била је старија од њега 10 година. Када је упознао старију жену, која му је посветила љубав и пажњу, одлучио је да баш њој поклони своје поверење. „Како то обично бива, осуда од стране околине, довела је заљубљеног краља до убеђења Шекспировог лика о судбоносној вези и љубави какву нико не познаје“ (Јовановић, 2014, стр. 62).

3.2. Намесничка управа и стање у војсци

Краљ Милан је свом сину, на основу новог Устава, одредио за намеснике своје блиске пријатеље: Јована Ристића, Косту Протића и Јована Белимарковића. Ова три намесника били су одани Обреновићима али су такође били противници краљице Наталије. Након преношења власти на свог сина, краљ Милан се удаљио из Србије и сместио се у Париз, одакле је, иако физички одсутан, и даље пажљиво пратио развој догађаја у Србији преко намесника које је одредио.

Радикали су, након Миланове абдикације, имали у плану да преузму главну потпору династије, а то је била војска. Намесништво је настојало да умањи значај Народне војске за коју су се залагали радикали. Дата је велика предност Редовној војсци која је имала боље стручњаке и располагала је бољим наоружањем. Први знаци побуне и непоштовања дисциплине у редовима војске појавили су се за време владавине намесника. Војска се уплела у политичке воде и тај утицај политике је довео до стварања сумње у оданост војске династији. „Издаци за војску су после силаска Милана са престола умањени са 14 на 9,6 милиона 1890. године. Било је појава попут недисциплине и бахатости, претресања политичких питања чак и сукоба са грађанима“ (Рајић, 2014, стр. 421). У лето 1892. године дошло је до великих сукоба између радикала и либерала. Проблеме су изазвали масовни премештаји и смене у градовима широм Србије, а то је дестабилизovalo војску као институцију. Константни сукоби између радикала и либерала широм земље пренети су и на војску која је почела да мења однос према династији. „Преторијанске тежње у војсци, евидентне у време Намесништва, доћи ће до изражаја у првом државном удару краља Александра 13. априла 1893. године и од тада ће непрестано јачати до краја 19. а нарочито почетком 20. века“ (Рајић, 2014, стр. 423).

3.3. Самостална владавина краља Александра

Краљ Александар је од раног детињства био у присуству војске и након преузимања власти наставио је да проводи време са њима и да се труди да их задржи на својој страни. Самосталну владавину отпочео је 1893. године тако што је извршио први државни удар и прогласио себе пунолетним, а затим приморао министре и намеснике да дају оставку. Од почетка па до краја његове самосталне владавине, измењено је дванаест влада, извршено три државна удара (1893, 1894 и 1901), а једном је чак увео и неуставно стање. Војска је временом све више изражавала незадовољство. „После одласка краља Милана, материјалне прилике у

Србији погоршале су се одједном. Краљ Александар није се старао као његов отац да војска буде уредно, и пре свих других плаћена. Официри, који месецима нису примали плату, исцрпљивали су за то време кредит у чаршији и задали се у зеленашке дугове“ (Јовановић, 1936, стр. 340). Краљ Милан се вратио у Србију 1897. године на позив свог сина, који му је доделио врховну команду над војском. Након повратка у земљу, почео је одмах да утиче на државне послове. Краљ Милан се годинама непрестано трудио да задржи војску на страни династије и официри су династију посматрали кроз његову личност. Надали су се да ће да добију његово наређење да свргну Александра са престола. Он им никада није дао такво наређење, међутим, верност војске није могла да се врати због свих брзоплетих одлука краља. (Јовановић, 1936, стр. 67). Поред већ наведених проблема и незадовољства војске и народа, изненадно се појавила и вест о краљевој женидби са Драгом Машин, удовицом која по мишљењу већине није била достојна те титуле.

4. Узроци Мајског преврата

Људи у краљевом окружењу били су изненађени и незадовољни одлуком о веридби са Драгом Машин. Били су уверени да је та одлука кобна по краља самог, а и династију, пошто се веровало и кружиле су гласине да Драга не може да подари краљу потомство. Кључна дешавања заполеча су 18. јула 1900. године када је краљ одлучио да подели са министром полиције, Ђорђем Генчићем, своју одлуку да се ожени Драгом Машин. Наредног дана вест је сазнао и министар финансија Вукашин Петровић који је био заступник шефа владе. У круговима чланова владе настала је пометња. Велики проблем је представљало одсуство председника владе који је био ван земље. Такође ни краљев отац није био присутан. Он је приводио крају договоре о женидби краља са немачком принцезом (Рајић и Леовац, 2018, стр. 285). Након ових вести, сви су се побунили, а Влада је поднела оставку. Митрополит Иноћентије је навео ваљане разлоге против овог брака, мада под великим притиском, на крају је дао благослов краљевском пару. Милан је био разочаран јер никако није одобравао брак који је покварио његове планове са немачком и депешом је поднео оставку на положај команданта Активне војске. Таквом својом одлуком о избору краљице, Александар је од себе одбио све официре који су били одани бившем краљу. Наравно, било је и оних који су му се додворавали, а такви су имали велику подршку краљице и брзо су напредовали. То су, на жалост, често били официри мање способности, што је довело до још већег незадовољства. Поједине јединице су чак добијале краљовино име. Још од првог дана када је објављена намера о женидби, нико од генерала није хтео да прихвати дужност војног министра у новој влади. Због целе те ситуације, краљ је одлучио да позове официре београдског гарнизона у Двор на састанак 12. јула 1900. године. Наводно је требало да их пита за њихово мишљење о одлуци да ожени Драгу. Уместо очекиваног питања, на које су сви већ спремили одговоре, краљ је одлучио да им прочита текст војничке заклетве из правила

службе. Одмах затим саопштио им је да је његово право да ожени ону коју је сам изабрао и да у то нико нема права да се меша. Нова влада састављена је 24. јула 1900. године, на челу са Алексом Јовановићем, председником Апелационог суда. У Престоној беседи 10. јануара 1901. године, наглашено је да је „задатак нове владе смиривање стања у земљи, прикупљање и консолидовање свих снага које ће омотућити културни, привредни и политички развитак и напредак. Краљева девиза је била – поглед у будућност без партијских страсти и освета, и са једним далекосежним, добро смишљеним планом који ће се остваривати систематски, дужи низ година“ (Рајић и Леовац, 2018, стр. 285).

Краљ није схватао јачину официрског незадовољства и веровао је у то да су у питању само сплетке неколико виших официра који су привржени краљу Милану. Краљ је извршио велике промене у државној служби и на Двору. На високе положаје у држави поставио је људе од поверења који су спремни да прихвате ситуацију каква јесте. При дељењу виших положаја краљ није обраћао пажњу на способности официра, већ само на то да ли тај официр одобрава његову женидбу. Дошло је до тоталног расула јер су млађи и неискуснији дошли на положаје испред старијих. Још један проблем мучио је официре, а то су гласине о намерама краља, да под утицајем Драге, прогласи њеног брата Никодија престолонаследником. Те гласине су се прошириле након разоткривања краљичине лажне трудноће. Сва наведена дешавања довела су до рабања жеље за променом. Неки су желели само да протерају краљевски пар, а неки су већ ковали планове о познатом Мајском преврату.

5. Завера официра и убиство краљевског пара

Занимљиво је то да ниједна завера није трајала толико дуго као ова, скоро две године, мада нису познате тачне информације када је заправо почела да се кује. Такође, ниједна завера није имала толико учесника који чине врх државне управе. Овај план је био заправо „јавна тајна“ јер се широм Београда шапутало увелико о томе. Нису само мушкарци учествовали у тим плановима већ су велику улогу играле и жене са којима су млади официри проводили време. Оне су се грозиле на помисао да морају да љубе руку некадашњој локалној блудници, како су је називале. Завереници су били већином поручници и капетани. Покушавали су на све начине да привуку на своју страну више чинове. На састанцима су предлагали најбоље начине за уклањање краља са власти, са што је могуће мање жртава. „Старији међу њима предлагали су да се краљ принуди на абдикацију у корист кнеза Карађорђевића, па потом протера. Највећи поборник оваквог решења био је генерал у пензији Јован Атанацковић“ (Васић, 2002, стр. 60). Млађи део завереника није се слагао са тим планом из разлога што су веровали да би Александра могла да прихвати Аустрија, што би изазвало нове проблеме. Три млада члана завере, предлагали су убиство, а то су били Радомир Аранђеловић, Драгутин Димитријевић и Антоније Антић. Завереници су се тајно састајали у својим домовима и пажљиво смишљали планове. Имали су и неке неуспеле нападе, као што је атентат на краљичин рођендан, 24. септембра, код „Коларца“. То их није одвратило од циља који су поставили и још више су желели да што пре план спроведу у дело.

Усагласили су се око тога да им је неопходан неко из политичких кругова. Неки од угледних политичара који су им се придружили били су Ђорђе Генчић, министар полиције, а пре тога начелник и управник Ниша, затим, Јован Авакумовић, на челу Либералне странке, Живан Живановић, министар просвете

чија умешаност није доказана али је постојала његова веза са завереницима јер су неке од састанака одржавали баш у његовој кући (Рајић и Леовац, 2018, стр. 292).

Тешко је утврдити колико је тачно било завереника из редова војске. Драгутин Димитријевић, познат као Апис, био је главни међу млађима. Имао је везе са Великом школом и са трговачком омладином као и са радницима. Апис је био познат као присталица Карађорђевића и често је делио слике омладини и наговарао их да му се придруже у завери. Након пристанка Петра Карађорђевића да преузме власт, убрзао се сам процес планирања завере. Неке од опција за свргавање краља са власти биле су протеривање из земље, киднаповање краљице, убиство само краљице, али на крају је превагнула одлука, коју су раније предлагали Апис, Аранђеловић и Антић, о убиству и Александра и Драге. Завера се ковала дуго у све чешће је долазило до цурења информација што је захтевало хитну акцију. Дефинитиван план за напад на двор утврдили су само дан раније, 9. јуна. Списак завереника садржао је свега тридесет и шест потписа. Потписници су били распоређени у свим командама пукова у Београду. Донели су одлуку да се у Двор продре у два часа после поноћи. То вече, у Двору је организована вечера са члановима владе и краљичином породицом. После вечере била је прослава са оркестром. Након славља, краљевски пар је отишао на починак, не слутећи да им је то последњи.

За то време, у просторијама Официрског Дома се такође славило. Испробали су оружје и сатове подесили по часовнику железничке станице. Након обавештења да је прослава завршена, послали су групе које ће да опколе куће тројице министара и стан команданта места, пуковника Димитрија Николића. У исто време, након заклетве на оданост, групе су кренуле ка Двору на своје задатке. „Прва група има да продре у спаваћу собу краљевског пара и убити изврши, друга, под вођством Димитријевићевим, да спречи отпор дежурног ордонанса, трећа да ухвати првог ађутанта ђенерала Лазу Петровића, четврта да савлада

жандармерију и пета да пази на прозоре краљевских супружника“ (Васић, 2002, стр. 77). Према извештајима, колона завереника је била толико дугачка да, када су најбржи били код капије, они на крају су тек пролазили „Лондон“. Они који су стигли први, одмах су покушали да отворе капију, а та бука је убрзо привукла дворску стражу. Градски поручник Живковић је успаничено успео да отвори капију и маса је кренула ка Двору. Стражари су одмах разоружани. Дежурни је те ноћи био капетан Јован Миљковић, зет председника владе генерала Цинцар-Марковића. Димитријевић је покушао да га наговори да се не супротставља, али безуспешно. Погинуо је први. После њега, пробуђен пуцњавом, дотрчао је потпуковник Наумовић који је такође погођен, међутим његов убица није знао да је и он у завери. У том тренутку одјекнула је експлозија и врата од краљевских одаја разваљена су динамитом. Када су ушли у одаје схватили су да краљ и краљица нису ту и потрага за њима одмах је почела. Унутрашња стража се налазила у подземним одајама и при сусрету са завереницима, ранили су капетана Димитријевића. „Командант шестог пука, Петар Мишић, брзо је савладао спољашњу стражу и отворио жандармску капију капетану Костићу и његовој чети. У томе су стали пристизати и други делови завереничких трупа: два батаљона шестог пука, изведени из горњег града поручником Јовицом Јовичићем, цео седми пук стављен у покрет, мајором Миливојем Анђелковићем, један коњички ескадрон са капетаном Бориславом Грујићем, једна артиљеријска батерија са капетаном Ђопћем Ристићем“ (Јовановић, 1936, стр. 366). Официри који су добили задатак да чувају министре, добили су ново наређење, а оно је било кратко и јасно, да их одмах све убију. Завереници су, заједно са генералом Лазом Петровиће, кренули у потрагу за краљевским паром, с тим што Лаза није хтео да ода где се они налазе и поред претњи смрћу. После неког времена пронашли су тајну просторију и развалили врата. Краља су срели ненаоружаног заједно са краљицом. Током првих тренутака нико није смео да пуца, а убрзо је капетан Михаило Ристић испалио први метак. Он је био познат по оданости

династији Карађорђевић и од самог почетка је захтевао да лично обави тај задатак. Већ након првог метка краљ је пао, а за њим и краљица. „Унакажена и обнажена тела официри су избацили кроз прозор у башту двора“ (Рајић, 2014, стр. 450).

Након извршеног убиства кренули су узвици „Живео Петар Карађорђевић“ и тако је угашена династија Обреновић. После четрдесет и пет година Карађорђево потомство је поново дошло на власт, а то је означило нови период у развоју српске државе.

6. Дешавања пре војног пуча 1941.

Након напада Немачке на Пољску 1. септембра 1939. почео је Други светски рат. Два дана након тога уследили су напади Француске и Уједињеног Краљевства на Немачку. Цео свет је убрзо упливао у најкрвавији сукоб икада. Немачка је брзо напредовала и након анексије Аустрије, Трећи рајх се граничио са Југославијом. Владе Немачке, Италије и Јапана су потписале Тројни пакт 27. септембра 1940. године у Берлину. Убрзо су Југославију окружиле земље сила осовине и то је постало велика претња. Пакту су се придружиле Мађарска, Румунија, Словачка и Бугарска. Неутралност Југославије почела је да квари планове немцима. Због тога су почели са притиском на кнеза и владу да Југославија што пре приступи Тројном пакту.

Југославија се нашла у безизлазној ситуацији јер није могла да очекује помоћ од стране Велике Британије која се нашла и сама у рату са немцима. Једино решење би била помоћ Совјетског Савеза. Они су имали потписан пакт о ненападању са Немачком али је постојала константна тензија међу тим земљама. Испоставило се да и Совјетски савез види корист у сукобима на Балкану јер би се тада, бар на неко време, одложио напад на СССР који су немци испланирали. „Депеша број 85 која стиже из Москве 28. фебруара 1941. године од амбасадора Милана Гавриловића, уверава кнеза Павла да је одбијање пакта и улазак у сукоб са Немачком без помоћи Енглеске, Америке и СССР-а равно самоубиству. Амбасадор извештава да совјетска унија стварно жели рат на Балкану, иако јавно изјављује противно“ (Јанковић и Лалић, 2007, стр. 31). Државни врх Југославије био је свестан да би земља, у случају напада, била изложена директном нападу из суседства, са свих страна, са копна, мора и из ваздуха. Таква штета била би тешко обновљива јер би пораз донео распарчавање земље у корист околних држава, чланица сила осовине. У случају приступања пакту, Хитлер је имао тачно одређене услове и понуде. На састанку са министром спољних послова Александром Цинцар-Марковићем,

Хитлер је на састанку нагласио да између Рајха и Југославије нема несугласица и да је јака Југославија битна за стабилност снага на Балкану. На крају преговора су се усагласили око тога да Немачка неће тражити право за пролаз трупа кроз Југославију. Хитлер је сматрао да је дошао тренутак да се Југославија укључи у европску консолидацију. Након последњег састанка са Хитлером, 6. марта кнез Павле износи коначне детаље у вези Тројног пакта. Тражио је од присутних да се изјасне у вези одлуке о потписивању. „Састанку су, поред кнеза Павла, присуствовали председник владе, Драгиша Цветковић, министар спољних послова, Александар Цинцар-Марковић, потпредседник владе Владко Мачек, министар двора Милан Антић, министар војске и морнарице Петар Пешић, представник Словенаца Фран Куловец и остала два члана Намесништва, Иван Перовић и Раденко Станковић. Цинцар-Марковић ставља до знања свима да је једини начин да се зауставе територијалне претензије Италије, Мађарске и Бугарске које прижељкују ревизију граница, да се потпише пакт“ (Јанковић и Лалић, 2007, стр. 48). Министри су предвиђали да би Љубљана, Загреб и Београд били врло брзо освојени. Након тога би једини спас био бекство у планине Босне, где би војска преживела можда неких шест недеља. Након тога би свакако следила капитулација. Гласањем је једногласно одлучено да се приступи пакту. Протокол о приступању пакту потписали су председник Владе Драгиша Цветковић и министар спољних послова Александар Цинцар-Марковић, 25. марта 1941. године у Бечу. Већ 26. марта „Политика“ на насловној страни објављује вест да је Краљевина Југославија приступила Тројном пакту, наводећи одредбе и детаље споразума.

7. Протести и војни пуч 27. марта 1941.

Након потписивања Тројног пакта, наступила је општа побуна народа који је био огорчен на власт. Улице су биле прекривене масом која је узвикивала данас већ увелико познате пароле против Немачке. Сви они који су волели своју земљу, а презирали силе осовине, од војника у касарнама, радника и сељака, до ћака у школски клупама и свештеника, сви они осетили су се угроженим одлуком владе да Југославија постане савезник Хитлера и Мусолинија (Кнежевић, 1979, стр. 195). Још пре потписивања пакта у војсци је владало незадовољство кнезом и владом. Бес у редовима војске је буктао све више и ту срамоту нису могли да поднесу. Планови су се увелико ковали, а предлог од стране генерала Симовића и генерала Мирковића био је да војска, у случају потписивања пакта, изврши државни удар и доведе на престо краља Петра. У том случају, влада би била сачињена од свих странака, рачунајући Хрвате и Словенце. Неки од услова који би морали да буду испуњени јесу да нико не сме бити убијен, осим ако не буде преко потребно и да нико за своја дела не може добити никаква одликовања јер извршавају вољу народа. Одлучено је да се пуч изврши у два сата после поноћи, у четвртак 27. марта.

Генерал Душан Симовић је осмислио план извођења пуча, а помогао му је у реализацији и извођењу генерал Боривој Мирковић. Према записима мајора Живана Кнежевића, са извођењем пуча почели су у 2 сата и 20 минута када је земунска група заузела мост на Сави, док је пуковник Нуразовић са својим снагама заузео Управу града Београда. Потпуковник Миодраг Лазић заузео је за то време зграду ПТТ-а и радио Београд. Дошло је до проблема приликом прекида телефонских каблова за комуникацију јер су успели да пресеку само један кабл од укупно два, тако да су телефони ипак остали у функцији. Мајор Живан Кнежевић је заузео председништво владе, министарства, главни Генералштаб и команду Београда. Након тога је извео војску на неке од главних локација у граду као што

су улице Кнеза Милоша, Немањина, затим на Теразије и Славију. Батаљони под командом потпуковника Стојана Здравковића заузели су Двор на Дедињу, а мајор Данило Зобеница Бели двор и околину. Потпуковнику Миодрагу Лозићу је наређено да ухапси све ministre. Око пет сати доведени су у Министарство војске Драгиша Цветковић и Александар Цинцар-Марковић. Мајор Живан Кнежевић је лично ухапсио Драгишу Цветковића, а ускоро је доведен и кнез Павле. Кнез је убрзо приморан да потпише оставку, а како Кнежевић тврди, у супротном би га његов брат и он ликвидирали. Након потписивања оставке састао се са краљем Петром, који је за пуч сазнао тек око шест сати.

Даљи план био је да се прочита лажна краљева прокламација којој се морао дати публицитет. Одлучили су да прокламацију прочита поручник Јаков Јововић чији глас је подсећао на глас краља Петра. Од директора радио-станице захтевали су да одмах почне са преносом прокламације преко свих станица у Југославији и то у интервалима од пола сата и уз свирање државне химне. Краљева прокламација гласила је овако: „Срби, Хрвати и Словенци, у овом тешком тренутку за наш народ, одлучио сам да узмем у Своје руке краљевску власт. Намесници, који су разумели оправданост Мојих побуда, одмах су сами поднели оставку. Моја верна војска и морнарица ставила ми се одмах на расположење и већ извршава Моја наређења. Позивам све Србе, Хрвате и Словенце да се окупе око Престола. То је најсигурнији начин да се у овим тешким приликама одржи ред унутра и мир споља. Мандат за састав Владе поверио сам армијском ђенералу Душану Т. Симовићу. С вером у Бога и будућност Југославије, позивам све грађане и све власти у земљи на вршење својих дужности према Краљу и Отаџбини“ (Миловановић, 1981, стр. 56).

Састав нове владе био је готов до десет часова ујутру. Ову владу је генерал Симовић, тада већ председник владе, назвао „Влада народне слоге“ јер су њен састав чинили представници свих значајних политичких странака.

Потпредседници владе били су Влатко Мачек и Слободан Јовановић. Влада је положила заклетву у подне 27. марта, а сутрадан ујутру су то исто учинили и пред краљем у Двору. Влада је одлучила да задржи дотадашњу политику према Немачкој и Италији и спремали су се на пут у Рим и Берлин да то исто саопште њиховим властима. Међутим, чим је сазнао за дешавања у Београду и за промену владе, Хитлер је издао директиву бр. 25 у којој наглашава да је „војна побуна у Југославиј изменила политичку ситуацију на Балкану. Југославија, чак и ако у почетку буде давала изјаве лојалности, мора бити побеђена што је брже могуће“ (Јанковић и Лалић, 2007, стр. 55).

Хитлер је наредио бомбардовање Београда на дан када се Јовановић спремао за пут у Берлин. Пучисти нису били на власти ни пуних десет дана када је земљу задесила трагедија која ће се памтити. Без објаве рата немци су бомбардовали Београд у зору 6. априла. Ту операцију су назвали „Страшни суд“ и трајала је четири дана. Међу погинулима је био и министар у влади Душан Симовић. Влада и официри који су извршили пуч заједно са краљем били су у избеглиштву у Лондону. Оружане снаге Краљевине Југославије су капитулирале већ 17. априла 1941. године, а земља је распарчана и унакажена.

8. Закључак

На основу анализе свих наведених информација о догађајима који су претходили војним пучевима у Србији, можемо закључити да је наша земља претрпела многе притиске и да се суочавала са различитим уценама и ултиматумима од стране великих сила, тачније Немачке и Велике Британије. Наш државни врх константно је био под притиском и врло често између две ватре, не знајући који следећи корак је паметно предузети и којој великој сили пре удовољити. Борба за власт између Обреновића и Карађорђевића, а такође и у војним редовима за више положаје, била је константно присутна.

У случају Мајског преврата, узроци који су довели до избијања побуне били су проблеми унутар државе. Конкретно, један од проблема јесте нередовна исплата војске, што није био случај за време владавине краља Милана, због тога је војска почела непријатељски да гледа краља Александра. Претходили су и бројни државни удари, а самовоља краља достигла је свој врхунац одлуком да ожени Драгу Машин. То је био кључни узрок збијања пуча јер је питање наследника лозе династије Обреновић доведено у опасност. Краљ Александар се нашао на климавом мосту између своје највеће љубави и, са друге стране, судбине целе државе и своје династије. Под притиском са свих страна, разапет од увреда и незадовољства у народу, изабрао је пут љубави који га је коштао живота и довео ривалску лозу на престо.

У случају војног пуча 1941. године кључни узроци избијања пуча долазили су споља, ван граница наше земље, што прави разлику између ова два пуча. Постоје различита мишљења и ставови у вези приступања Тројном пакту и одлукама кнеза Павла. Кнез Павле имао је задатак да одлучи да ли да се води срцем и осећањима према отаџбини или да гледа у будућност занемаривши мржњу према силама осовине, свестан последица погрешних одлука.

Сматрам да је битно сагледати ситуацију објективно и схватити тадашње тензије и могуће опасности које су утицале на крајњу одлуку. Кључна разлика између ова два пуча јесте та да су разлози за избијање Мајског преврата били ривалство, мржња и борба за превласт између две краљевске породице, док је код пуча из 1941. године у питању притисак на земљу и ултиматум споља, што је било претња за опстанак државе. Сличност између краља Александра и кнеза Павла јесте та да нису сувише озбиљно схватили незадовољство свог народа и нису узели у обзир то да ће народ устати и супротставити им се, без обзира на последице.

9. Литература

1. Васић, Д. (2002). *Деветсто трећа (Мајски преврат)*. Београд: ИКП „Никола Пашић“.
2. Гончић, М., Вукобратовић, Д. (1979). *Политички лексикон*. Београд: Удружење публициста Београда.
3. Јовановић, Н. (2014). *Увреда, бес и крв: српска штампа и Мајски преврат*. Београд: Просвета.
4. Јовановић, С. (1936). *Влада Александра Обреновића, књига трећа*. Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон.
5. Јанковић, М., Лалић, В. (2007). *Кнез Павле: Истина о 27. марту*. Београд: Уна Прес.
6. Кнежевић, Л. Ж. (1979). *27. март 1941.*, Њујорк, Сједињене Америчке Државе.
7. Миловановић, Н. (1981). *Војни пуч и 27. март 1941*. Београд: Слобода.
8. Рајић, С. (2014). *Александар Обреновић: владар на прелазу векова- сукобљени светови*. Београд: Српска књижевна задруга.
9. Симеуновић, Д. (2009). *Увод у политичку теорију*. Београд: Институт за политичке студије.
10. Симеуновић, Д. (1994). *Прилог одређењу научног појма завере, Зборник: све сфере завере*. СКЦ Београд.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
